

STUDENT TEOLOGIJE

(PROBLEM IZOBRAZBE STUDENATA TEOLOGIJE DANAS)

Karl RAHNER

NUŽNOST DA SE PROBLEM PONOVO POSTAVI*

Čini se da dolazi vrijeme da se ponovo i temeljito razmisli o izobrazbi katoličkih studenata teologije, mislimo na »znanstvenu« izobrazbu, ili recimo točnije na »intelektualnu«, koju razlikujemo od odgojiteljske. Opažamo da se o ovom problemu tu i tamo javljaju nove refleksije. Evangelička je teologija ovaj problem već uzela u razmatranje¹ (no ona stavlja u prvi plan pitanje o položaju studenata teologije između Crkve i fakulteta, što kod nas po prirodi stvari ne može biti slučaj). S katoličke strane u Njemačkoj ova je pitanja pokrenuo biskup Reuss, rektor sjemeništa u Mainzu², ali u kontekstu u kojemu se prvenstveno radi o religioznom i moralnom odgoju studenata teologije. Izgleda, dakle, da se uviđa kako je došao čas da se ponovo razmotri izobrazba studenata teologije. Ne samo zato što ne znamo koliko nam vremena preostaje za takva razmišljanja. Ovu stranu pitanja možemo mirno ostaviti po strani i prepustiti je prorocima i apokaliptičarima. Mi imamo dovoljno drugih razloga.

1. DOBA PROSVIJEĆENOSTI NESTAJE

Naš srednjoevropski sistem teološke kulturne i znanstvene izobrazbe jest dijete prosvijećenosti i 19. stoljeća. Naravno, on potječe od značajnijih i kršćanskih pređa. Ali ono po čemu se ovaj sistem razlikuje od sistema prijašnjih kršćanskih vremena jest »znanstvenost« s mnogobrojnim »strukama« i sve ono što je nastalo prilagođavanjem razvitku znanosti i njenom načinu rada, kao što se to dogodilo i na drugim fakultetima.

Time, razumije se, ne upućujemo prigovor datom povijesnom razdoblju. Reći da je prošlost skrenula s pravog puta značilo bi ne uvidjeti da njezin put postaje stranputica tek ako mi danas ne želimo ići naprijed.

* Naslov je ovog članka u originalu: *Der Theologe — Zur Frage der Ausbildung der Theologen heute*. Prvi put objelodanjen u *Orientierung* 18 (1954) 149—152, 165—168, a mi ga prenosimo iz *Sendung und Gnade* 19613, 334—358.

1. H. BACHT, *Zur Reform des Theologiestudiums in der evangelischen Kirche Deutschlands* u *Stimmen der Zeit* 156 (1953/54) 388—392.

2. Usp. J. M. REUSS, *Priesterliche Ausbildung heute* u *Wort und Wahrheit* 9 (1954) 85—105.

U posljednjih sto pedeset godina svećenik je trebao biti »obrazovan«, tj. *akademski* izobražen (ako je želio uspjeti). A to je značilo: on je morao biti izobražen po znanstvenim metodama modernog sveučilišta, organiziranog istraživanja i, dosljedno, specijalizacije. Današnji teološki studij, u koliko se razlikuje od onoga u prijašnja vremena, nastao je kao odraz općeg, profanog intelektualnog života. Ova specifična karakteristika nije rezultat same biti teologije kao takve. Ali ponavljamo da time ne izričemo nikakav prigovor niti pobuđujemo ikakvu sumnju. Teologija je znanost. (O smislu i granicama ove rečenice već se u srednjem vijeku dugo i temeljito razmišljalo). Prema tome, ona može usvojiti opće karakteristike znanosti u svakom periodu njihova razvitka. Ovdje bismo se mogli samo pitati zašto je postavljen zahtjev da *svaki* svećenik i svećenički kandidat mora proučavati teološku »znanost« u strogom smislu riječi. No na ovo ćemo se pitanje vratiti kasnije s drugog stanovišta.

Ako je teologija slijedila razvitak znanosti i njihov akademski način rada, tada se ne smije unaprijed odbaciti misao da će danas i u budućnosti proslijediti istim putem (razumljivo na svoj način i po svojoj mjeri).

Međutim, danas su smisao i granice akademskog studija na sveučilištima došle u kritičku fazu: beskonačno cijepanje pojedinih struka razbija okvire *universitas litterarum*, koja dolazi u pogibelj da bude samo fasada iza koje se nalaze stručne škole; njen je rad sve više usmjeren na čisto stručnu izobrazbu »tehničara« u pojedinim znanostima. Stoga se javlja problem kako takva izobrazba može još posredovati opću kulturu. Ona nagomilava spoznaje kojima prosječno nadaren student nije dorastao, tako da je prisiljen prijeći na više stručne škole na kojima dobiva praktičnu izobrazbu ili pak prisiljava »akademsko« učilište da se spusti na razinu i ustrojstvo takvih viših stručnih škola.

Nadalje se postavilo pitanje da li »vođe naroda« još mogu biti akademičari, ili su ovi — potisnuti s tog položaja ili čak napuštajući ga svojevrijedno — postali samo tehničari, »stručnjaci« i »eksperti« za skladno sprovođenje planova, kulturnih i političkih odgojnih metoda što su ih izradili ljudi koji nemaju ništa zajedničko s »akademičarima«. Bez obzira da li je ova evolucija pozitivna ili negativna, da li je neminovna ili se može (barem djelomično) izbjeći, postavlja se pitanje: što za teologiju znači činjenica da se mijenjaju ideali koji su 150 godina upravljali njezinim ustrojem i koje je ona neko vrijeme — kao što i biva u punom razvoju nekog povijesnog perioda — smatrala nepovredivima i mjerodavnima? Ako je cilj katoličke teologije da formira svećenike, dakle: od Boga pozvane pastire, ljude koji trebaju voditi ljude, a ne specijalizirane stručnjake u određenoj znanosti, onda činjenica da akademičar više nije nedvojbeno rođeni vođa naroda treba potaknuti teologiju na ozbiljno razmišljanje.

Osim toga, pitanje je da li uobičajeni rad na sveučilištu općenito vodi dovoljno računa o dubokim promjenama intelektualnog profila našega vremena ili pak daleko zaostaje za njima. Nisu prirodne znanosti jedino područje gdje se konstatira da značajniji centri za istraživa-

nje, progres i duhovno stvaralaštvo sele sa sveučilišta u laboratorije velikih poduzeća, eksperimentalne centre kompanija, tehničke biroe itd.

Da li je neopozivo nužno da akademska teologija bude posljednja koja će primiti na znanje ove promjene i pitati se što one znače za nju? Ne bismo li se trebali zapitati sasvim trijezno nije li konstitucija *Deus scientiarum Dominus* Pija XI, koja je reformirala studij u cilju teološke izobrazbe (napomenimo da se radi o *akademske* izobrazbi, a ne o bilo kojoj) i koja je nesumnjivo značila pobjedu srednjoevropskog shvaćanja akademskog rada, bila u stvari zakašnjela, vrlo zakašnjela pobjeda jer je došla upravo u onaj čas kada su takvi znanstveni ideali izobrazbe studenata teologije počeli biti više-manje problematični?

2. SPOSOBNOST STUDENATA TEOLOGIJE SE MIJENJA

Danas se opaža, ako se ne varamo, promjena sposobnosti kod mladih studenata teologije u odnosu na njihove kolege u nedavnoj prošlosti. Kada bismo tu stvar promatrali kao »laudator temporis acti«, mogli bismo reći da je prosječni nivo nadarenosti kod studenata teologije *opao*. Ova tvrdnja ne bi bila neosnovana. Očito je, naime, da i teologiju pogađa neosporna — premda privremena — migracija naj-sposobnijih studenata od duhovnoznanstvenog sektora prirodznanstvenomu.

Dodajmo k tome činjenicu da je nekada *teološko* zvanje bilo najbliže natprosječno nadarenoj djeci sa sela (jer im je to bio najpristupačniji oblik akademskog studija) koje je teologiji davalo vrlo sposobne pojedince. Danas toga više nema. Danas dijete sa sela može lakše nego nekada odabrati neki drugi akademski studij; teološka zvanja sa sela prosječno su opala u odnosu na ona iz grada; čini se da sa sela dolazi manje pojedinaca nego prije.

Ipak, u krajnjoj liniji, bilo bi pogrešno okarakterizirati ovu pojavu kao *opadanje* sposobnosti. Najviše se promijenio zapravo *stil* tih sposobnosti. Današnji mladi student teologije, čak i onaj najsposobniji, ne dolazi na studije s namjerom da postane mladi intelektualac koji se interesira za teološke probleme.

Naravno, katolički student teologije se i ranije manje interesirao za te probleme negoli njegov kolega kod protestanata. On je, naime, želio biti *svećenik*. U svećeništvu i u pastoralnom radu na selu gledao je ideal i cilj koji u sebi nema gotovo ništa akademskoga ni profesorskoga. Ali ipak, ako apstrahiramo od mase osrednjih, koji su uvijek isti i nikada ne daju ton stvarima, za najsposobnije studente teologije u prijašnja vremena intelektualni problem, znanost, istraživanje, misaona konfrontacija suvremenih problema u obliku načelne i povijesne diskusije — sve je to bilo bitni motiv i važan sadržaj njihovog teološkog studija. Svakako, ima takvih i danas, jer takav je tip čovjeka vječan. Ali se broj takvih ljudi smanjio, i mladi studenti teologije ne smatraju ih više svojim vođama.

Jednostavan dokaz za to jest činjenica da je malo onih koji žele odabrati pravu znanstvenu karijeru. Ili postavimo ovo pitanje: koliko mladih studenata teologije smatra svoje profesore mjerodavnim ljudima u Crkvi koji dolaze odmah iza biskupa? Oni u njima gledaju samo »nastavnike« koji predstavljaju neizbježivo zlo. Zar se ne konstatira kako studenti teologije svoju duhovnu hranu o kojoj stvarno žive i koju traže izravno i spontano ne crpe iz akademskih predavanja, nego iz knjiga, časopisa i tečajeva koji su sasvim drukčije naravi? Može li se ova činjenica objasniti na drugi način nego tako da današnji tip studenta teologije nema više nekadašnjeg afiniteta prema znanstvenom idealu sveučilišta, da se je dakle promijenio? »Znanost«, »akademska karijera«, »pisac znanstvenih knjiga«, itd., nisu više lozinka ni za najsposobnije studente teologije, za one koji daju ton stvarima; to ne izražava njihove ideale, ni tip njihovog misaoonog i personalnog ustrojstva. Ovdje ne želimo opisivati ovaj nov, kvalitativno različit tip nadarenosti. To bi nas odvelo predaleko, premda smo ga okarakterizirali previše negativno, jednostavno, možda i nepravedno naglašavajući njegovu »neznanstvenost«.

Ali, zar nismo prisiljeni da vodimo računa o ovoj tipološkoj promjeni? Ne bismo li trebali pokušati pravilno shvatiti ovaj novi tip čovjeka, *izbjegavati* da ga mjerimo mjerilom intelektualne nadarenosti prijašnjih vremena, dakle: *izbjegavati* da ga ocijenimo kao opadanje nivoa nadarenosti? Zar se tada ne bismo trebali zapitati kakva bi teologija bila primjerena ovom tipu čovjeka da bi je on zaista prihvatio kao sastavni dio ljudskog i svećeničkog bića?

3. TEOLOGIJI NEDOSTAJE OSOVINA

Ova treća primjedba logično slijedi iz dviju prethodnih: današnja je teologija raskomadana na veliki broj struka: njoj nedostaje osovina koja bi usredotočila cijeli teološki studij, nešto što bi studentima davalo ne samo učene spoznaje nego također kulturnu izobrazbu. Konstitucija *Deus scientiarum Dominus* uočila je ovu pogibelj, ali je nije stvarno nadvladala. U teologiji kao cjelini vlada tendencija da se studentima daje »znanstvena izobrazba u enciklopedijskom smislu. Tako se dešava, npr., da Južnoamerikanac ili Indijac odabire kao struku »istočnu teologiju« i »grčko-biblijski« (barem na papiru). Danas svaka struka teološke izobrazbe želi biti što »znanstvenija«. Stalno izbijaju na površinu nove struke koje se žele okučiti kao samostalne discipline.

Posljedica toga jest ta da prosječni student teologije stvarno ne ide ukorak s nastavom. Promotrimo li to valjano i trijezno, moramo kazati: *akademskoj* je nastavi cilj da nekoga obuči i izobrazu u određenoj struci tako da bi mogao ući u avangardu »istraživača«. Po ovom se cilju, i samo po njemu, sveučilište razlikuje od stručne škole (pa i visoke). Zato sveučilište mora imati toliko struka koliko ima pravaca znanstvenog istraživanja koji su uvjetovani samom *naravi* stvari i diferencirani objektom i metodom istraživanja. Akademski nastava na teološkom fakultetu slijedi upravo ovaj sveučilišni ideal, usprkos raz-

nim modifikacijama i pojednostavnjenjima koja se uvode zbog nedostatka vremena, uviđavnošću profesora i njihovim osobnim poimanjem ideala svećeničke izobrazbe.

Po sebi, to je jedna mogućnost. Jer teološko istraživanje i, dosljedno, akademska izobrazba moraju postojati. No da li je to potrebno velikoj većini studenata teologije koji žele i trebaju biti svećenici, a ne buduća generacija teoloških istraživača? Kako će mladi student teologije uistinu zavladati tolikim brojem teoloških struka koje mu se iznose na *spomenuti* način? Teologija u smislu akademskog istraživanja danas je gotovo tek nominalno *jedna* znanost. Ovo se najjasnije vidi po tome što se teološke struke, npr. u Rimu, osamostaljuju kao zasebni fakulteti ili se osnivaju slični »instituti« za koje važi posebno crkveno pravo.

Ili, neka se učini slijedeći misaoni pokus: predstavimo s jedne strane stvarni nivo filozofske i teološke izobrazbe jednoga srednjoškolca koji zaista ima interesa za te predmete; stavimo pred oči s druge strane kakav bi zapravo trebao biti sadržaj *akademske* nastave koja bi studente neposredno obučavala za teološko istraživanje, vodeći pri tome računa o mnoštvu teoloških disciplina, o razvoju teologije i o njenim ogromnim neispunjenim zadacima koji već odavno čekaju da budu riješeni. Sada se upitajmo: zar *između ove dvije* vrste nastave uistinu nema mjesta za neku treću vrst osebujne nastave? Zar je u teologiji tako da se na srednjoškolsku nastavu neposredno nadovezuje akademska? Neka nitko ne kaže: u stvarnosti sve ove stvari ne izgledaju tako loše, u praksi teološka nastava uzima u obzir stvarnu situaciju i ispunja kulturnu prazninu koja zjapi između srednjoškolske i akademske teologije. Naravno, ona to čini. Ali budući da ta nastava mora težiti i za akademskim idealom, ona tu ulogu vrši samo polovično te od prvog cilja postizava u najboljem slučaju polovinu, a od drugog samo četvrtinu. Kad teološka nastava ne bi bila prvenstveno akademska, ona se ne bi rascijepala na tisuću akademskih struka koje se proučavaju sa svom *mogućom preciznošću* i »znanstvenošću«. Posljedica toga jest da jedan student teologije koji uopće ne želi biti »istraživač«, jer su njegove sposobnosti kvalitativno drukčije (ali ne jednostavno i bitno manje vrijednosti), ne dobiva mnogo od takve nastave; on nabuba suhoparno i u najboljem slučaju s polovičnim razumijevanjem — baš kao i srednjoškolac — jedan mršav izvadak iz čitavog tog znanstvenog materijala, pri čemu, naravno, od pustih stabala ne vidi šumu. A na ispitima se jedan, veleučeni profesor osjeća prisiljenim da se na kraju spusti s visina svoje znanstvene akademske teologije i da pri ocjenjivanju uspjeha upotrijebi više nego blage kriterije ako ne želi srušiti odviše veliki postotak kandidata³.

3. Usp. REUSS, nav. dj., str. 102: »Svećenički kandidati kao studenti teologije uopće nisu u stanju obraditi intenzivno znanstveno sva područja teologije, sve struke teološke znanosti, premda predavanja postavljaju takve zahtjeve. To ne može učiniti ni najsposobniji student. U predavanjima i u priručnicima iznosi se previše materijala. Zahtijevati da studenti zvladaju njime znači zavesti ih na bubeanje za ispite [. . .]. Onj jednostavno ne mogu znanstveno obraditi sav izneseni materijal, već moraju bubati; a krivnja nije na njima. Tko želi dokazati suprotno, neka se ne poziva na brojne dobre ocjene koje dobivaju studenti teologije. Te ocjene nisu uvijek iskaz stvarnog uspjeha, nego su ponekad radije utješne ocjene, one se više daju srcem nego glavom . . .«

Koliko akademsko cijepanje strukâ ne odgovara cilju izobrazbe svećeničkih kandidata može se vidjeti i po tome što ono šteti i *samim strukama*. Dva mala primjera (iznimke, dakako, a njih rado dopuštamo, samo potvrđuju pravilo): *biblijska teologija*, ukoliko je kod nas grana egzegeze, do sada je u vrlo neznatnoj mjeri oplodila dogmatiku koja nimalo zabrinuta zbog takve situacije, i dalje izlaže tradicionalnu zbirku svojih problema; a ako imamo malo biblijske teologije, to je zato što je egzegete strah kretati se po skliskom ledu dogmatike. Egzegeza i dogmatika upravo su dvije struke. A koliko suvremene problematike, kategorijâ itd. koje su udomaćene u suvremenoj, pa i katoličkoj, *filozofiji* nalazimo u dogmatici? Zaista vrlo malo. Filozofija (naročito moderna) i dogmatika opet su dvije različite struke. No ako ovo cijepanje šteti već samim disciplinama, koliko manje odgovara onda studentu teologije koji kasnije treba biti čovjek akcije u životu, navjestitelj i svjedok cjelovite Božje riječi, a ne istraživač u određenoj znanstvenoj disciplini?⁴ Nijedan razuman čitač neće zaključiti iz rečenoga da se po našem mišljenju cijela teologija treba prekuhati u nekom čarobnom loncu i kao jedinstveno jelo servirati studentima teologije. Ali današnji je sistem izobrazbe *problematičan*, jer je njegova akademska umjetnost dovela do cijepanja struka što šteti izobrazbi studenata teologije ako uzmemo u obzir svrhu za kojom bi trebala ići.

4. »ZNANOST« I IZOBRAZBA STUDENATA TEOLOGIJE

Razumije se, trebalo bi pažljivo razmisliti o svrsi za kojom treba ići izobrazba studenata teologije. Svrha sigurno nije ta da budu učeni teolozi, nego svećenici i pastiri. S ovim će se sasvim općenito svatko složiti, ali će odmah nadodati: znanost je upravo sredstvo za izobrazbu svećenik u pastoralnom radu. Jer, reći će se, u praksi će samo onaj svećenik izići na kraj s novim problemima koji »zna znanstveno raditi«.⁵

No, ovdje treba sasvim trijezno postaviti slijedeće pitanje: što to znači »znanstveno«? Što znači »izići na kraj s novim problemima«?

Ako »znati raditi znanstveno« znači: da svećenik mora znati jasno misliti; da mora uistinu dubinski, bistrim umom i životnom krepošću srca, asimilirati suštinu vjere koju naviješta, dosljedno, da mora imati određeni »instinkt vjere« za nove probleme; da mora poznavati i znati upotrebljavati pravi izvor rješenja takvih problema; da mora biti toliko obrazovan da bi kasnije mogao s lakoćom i sigurnošću usavršavati svoje znanje — onda je u ovom smislu, ispravno da svećenik mora znati »raditi znanstveno«. Ali takvo nešto obično se još ne kvalificira »znanstvenim«. To je, naime, *mutatis mutandis*, cilj svakog školovanja i svake nastave.

4. Usp. REUSS, nav. dj., str. 101: »Teologija koja je misaono asimilirana samo je u razumu, a ne u srcu. Takva teologija nije dovoljna za svjedočenje jer ne osposobljuje za svjedočenje djelom, već najviše za svjedočenje riječju, a i za ovo samo u tolikoj mjeri ukoliko kaže nešto ljudskoj glavi, a ne i ljudskom srcu, stoga ne može potaknuti na život.«

5. Usp. REUSS, nav. dj., str. 100.

Ali ako »znati raditi znanstveno« znači: metodički isprobanim putem pridonositi otkrivanju novih spoznaja na području teologije, onda većina svećenika ne može raditi znanstveno. A to priznati — nije nikakva sramota, kao što nije sramota kada liječnici, inženjeri, profesori srednjih škola i drugi daju slična priznanja. A ako teološka nastava ima za cilj osposobljavanje za znanstveni rad, ona taj cilj u većini slučajeva ne postiže. Štaviše, ona sprečava sebe u postizavanju bitnog cilja izobrazbe koji zaslužuje napor i koji je dostupan svim studentima teologije, premda takva izobrazba ne može osposobiti svećenika da kasnije *sam* iziđe na kraj s »novim« problemima. Ako dakle riječima dajemo njihovo stvarno značenje, onda držimo da osposobljavanje za znanstveni rad« ne može biti adekvatno sredstvo da izobrazbu svećenika.

Međutim, mnogo je teže nego što se obično misli *pozitivno* ukazati na to od čega se konkretno sastoji izobrazba za svećenički pastoralni rad. Treba uvidjeti da se tu lako može upasti u slijedeći praktični »circulus vitiosus«: ono za što čovjek nije stekao izobrazbu, to u praksi ne čini. A ono što ne čini u praksi (koja je ipak cilj izobrazbe), za to smatra da ne treba steći izobrazbu. Ako npr. uzmemo u obzir činjenicu kako je malo osvajalačkog duha u našem pastoralnom radu, kako je taj rad bezuspješan među suvremenim nevjernicima, pa čak i u onim sredinama kojih izobrazba leži ispod nivoa izobrazbe prosječnog svećenika, onda nećemo brzopletno umišljati da nam je potpuno jasno koji je cilj teološke izobrazbe i da samo zato gubimo iz vida ideale izobrazbe jer ih u stvarnosti još nema, premda bi trebali postojati.

Mogli bismo pokazati s još mnogih drugih stanovišta da je došlo vrijeme da se preispita smisao i sadržaj teološke nastave. Trebalo bi postaviti pitanje da li se u faktičnom teološkom studiju vodi dovoljno računa o tome da i teologija najstrožijeg znanstvenog karaktera ima smisla tek ako je nešto više nego razumski asimilirana znanost. (Nedavno mi je pričao jedan župnik, doktor teologije, kako je bio neobično iznenađen kada je — poslije teološkog studija u Njemačkoj — na »Angelicum« u Rimu prvi put slušao predavanje prije kojega se — molilo). Mogli bismo postaviti pitanje nisu li se u praksi teologija i kršćanska filozofija razvijale previše neovisno jedna o drugoj, tako da je teologija postala odviše pozitivistička, a kršćanska filozofija (u ime svoje »relativne samostalnosti«) odviše neutralna. Mogli bismo usporediti ono što teologija daje s onim što bi trebala davati da bi postala izvorom suvremenog propovijedanja, i polazeći s tog stanovišta — pitati se kako bi trebao izgledati nastavni plan teologije da bi i ona sa svoje strane pridonijela uklanjanju prevelikog jaza između sebe i propovijedanja.

Doista, pođimo od postavke koja nema ništa zajedničko s relativizmom i historicizmom — da svako doba (u smislu vijeka, a ne u smislu povremene mode nekoliko godina) mora imati *svoju teologiju* (kao što ju je stvarno imalo počev od crkvenih otaca do poslijetridetinskog doba baroka). Pokušajmo zatim predstaviti golemu razliku između opće duhovne *situacije* našega doba i one koja prethodi novom vijeku, recimo barokne, pa odmjerimo napokon razliku između jedne kasno-barokne i suvremene *dogmatike* (prosječne, recimo Diekampa, Pohle-

Gierensa, Hugona itd.). Držim da nema smisla raspravljati s onim tko ne dopusti da je ova druga razlika vrlo neznatna u odnosu na prvu, drugim riječima: da suvremena teologija (usprkos svojoj učenosti) nije učinila za svoje vrijeme ono što su prijašnje teologije učinile za svoje. Možda će se čak uvidjeti da znanstvena revnost u teologiji, kojom naročito egzegete njeguju filologiju i tekstualnu kritiku a dogmatičari povijest dogmi, ponekad nalikuje na očajnički alibi kojim se izbjegava jedan teži zadatak, naime, da se razmisli kako bi trebalo sa stanovišta suvremene duhovne situacije nanovo promisliti i formulirati staru, vječno istu Božju poruku da bi velikim dijelom bila pristupačna našim suvremenicima. Takvo bi razmišljanje vjerojatno dovelo do spoznaja koje bi bile korisne za izradbu nastavnog plana i nastavnih metoda u teologiji.

Svime ovime što smo do sada rekli htjeli smo nabaciti i — koliko je to moguće u okviru ovog kratkog članka — dokazati samo jedno: da je došlo vrijeme da se ponovo i ozbiljno razmišlja o tome kakva treba biti izobrazba studenata teologije. Na slijedećim stranicama želimo iznijeti nekoliko misli o pravcu u kojemu treba tražiti rješenje ovoga pitanja.

5. SUGESTIJE ZA TRAZENJE PRAVCA

1. Na prethodnim smo stranicama govorili o nužnosti da se ponovo postavi problem izobrazbe studenata teologije. Iz toga povlačimo prvi zaključak: da normalna izobrazba današnjeg studenta teologije koji će kasnije raditi u pastvi više ne može biti »akademska« u *strogom* smislu riječi. Time, naravno, ne želimo kazati da tu izobrazbu treba davati van okvira sveučilišta, Za to nema nikakva razloga. I student koji će kasnije biti profesor fizike na srednjoj školi također studira na sveučilištu, iako je sasvin vjerojatno da njegovo znanje na kraju studija ni izdaleka nije dovoljno da bi mogao biti »istraživač« u atomskoj fizici i da bi »znanstveno radio«. Svakome bi trebalo biti jasno da se je i teologija toliko razvila da student koji je stekao potrebno znanje za uobičajenu svećeničku i pastoralnu praksu i koji je za to upotrijebio propisano i odobreno vrijeme teološkog studija ne posjeduje niti može posjedovati već samim tim »znanstvenu« erudiciju koja je cilj *sveučilišta* kao takvog, tj. kao mjesta za znanstveno istraživanje i za izobrazbu buduće generacije istraživača. Razvitak teologije onemogućio je da se svlada sav materijal i da se asimiliraju sve spoznaje, kao što je to slučaj kod svih znanosti. *Moramo prestati poistovjećivati pastoralnu izobrazbu sa znanstvenom teološkom izobrazbom.* Danas je već nemoguće težiti za ovim dvama ciljevima »per modum unius« (u isti mah). (Tu je sporedno pitanje da li bi budući »učenjak« najprije trebao svršiti opću izobrazbu, a zatim svoju specifičnu, ili bi trebao paralelno dobivati obje vrste izobrazbe⁶). Samo ako se stvarno i defi-

6. Usp. o tome i prijedloge J. M. REUSSA u *Wort und Wahrheit* 9 (1954) 85—105 (*Priesterliche Ausbildung heute*), koji ukazuju na isti pravac.

nitivno odlučimo da se odrekujemo danas neostvarivog ideala identifikacije dviju izobrazbi bit ćemo slobodni da odredimo autentični cilj za kojim treba težiti izobrazba budućih pastoralnih radnika.

2. Novi cilj za kojim mora težiti teologija budućih svećenika i pastira treba se sastojati u rasterećivanju, koncentraciji i produbljivanju dosadašnjeg teološkog tečaja.

Rasterećenje: Studenta teologije treba poštediti od mnogih stvari koje za njega znače suvišan balast učenosti i koji on stvarno ne može niti zna što bi s njim kasnije započeo. Razumije se samo po sebi da će natprosječno i u isti mah specifično *znanstveno* nadaren pojedinac znati »nešto započeti« u pastoralnom radu također sa svime onim što je naučio u svom strogo znanstvenom studiju. Ali većina nije natprosječno nadarena, danas je vrlo mali broj onih koji su sposobni za specifično znanstveni (racionalno-analitički) rad. Zbog toga je za studenta teologije dobar dio onoga čime se mora baviti mrtvi balast, čega ga treba osloboditi, — što ne znači da je *on* pozvan odlučiti u čemu se sastoji taj balast, a u čemu ne.

Koncentracija: Treba sažeti i ponovo grupirati mnoštvo struka u vidu svećeničke i praktične pastoralne izobrazbe, koju treba osmisliti konkretnošću. Moralo bi biti jasno da budućem svećeniku ne treba pripočeti na školski način sve što treba naučiti (ovo je po sebi jasno, načelo, ali protiv njega se stalno griješi). Naravno, ovdje ne možemo riješiti pitanje kako te struke treba ponovo i izvorno organizirati i kakve bi nove struke pri tome trebalo uvesti. U svakom slučaju, ne radi se o tome da se neke dosadašnje discipline brišu, a druge da se ostave onako kakve su bile do sada. Radi se o tome da se teologija novom koncepcijom prezentira kao suvisla cjelina koju treba raščlaniti na autentične discipline tako da cjelina ostane prisutna u svakom dijelu. Pri tome bi se možda čak pokazalo da u teologiju spadaju mnoge teme koje su do sada bile nezapažene. Obratimo pažnju, npr., samo na činjenicu kako se mnogim dogmatskim temama pridavala relativno prevelika važnost, dok su druge teme koje su u dogmatici i te kako važne bile potpuno zapostavljene.

Produbljivanje: Kad bi se teologija odlučno suočila sa svojim ciljem, naime, da današnjem svećeniku i pastoralnom radniku daje ono što mu je potrebno, tada bi se vjerojatno ubrzo pokazalo da je taj cilj nemoguće postići tako da se *dosadašnja* »znanstvena« teologija iznosi na popularniji način. Naprotiv, izašla bi na vidjelo potreba za produbljivanjem mnogih točaka teologije (u prvom redu dogmatike i moralke), da bi mogla biti pripočena studentima teologije onako kako je oni trebaju. Pastoralni radnik nema npr. nikakve (ili samo vrlo malo) koristi od toga da mu se iz teoloških izvora isporučuju olupine formalnih pojmova, činjenice i dokazi iz *povijesti* dogmi. To on ne može propovijedati. U zabludi je onaj tko misli da je još danas sasvim dovoljno da netko sve to nauči, da uz to bude malo pobožan i dobro upućen u duhovnu literaturu. Pitajmo se samo: može li bilo koji kapelan koji je čak temeljito proučavao neki priručnik dogmatike, održati jednu misaono i religiozno pristupačnu propovijed današnjem gradskom slušateljstvu o Trojstvu, o Kristovom silasku u carstvo mrtvih, o djevi-

čanstvu blažene Djevice (naročito »in partu«), o oprostima, paklu, posebnom sudu i o mnogim drugim temama? Držim da moramo pošteno odgovoriti: ne može. Svim tim priručnicima nedostaje sadržajna dubina, koja je upravo najvažnija za propovijed pastoralnog radnika. Ovu misao ne mogu sada detaljno izložiti. Ali tvrdim sa svom ozbiljnošću: kad bi teologija bila odlučno usmjerena prema pastoralnom cilju, kada bi išla za tim da nauči svjedočiti i naviještati vjeru današnjem čovjeku, ona bi time dobila na dubini, tj. postala bi »znanstvenija« u autentičnom smislu. Samo se ta »znanstvenost« ne bi smjela sastojati u priopćavanju »znanosti« studentima teologije, nego prije svega u tome da profesori prakticiraju istraživački rad u teologiji. Tada bi se ubrzo pokazalo da autentična »navjestiteljska teologija« (Verkündigungstheologie) zahtijeva od učitelja vrlo mnogo znanosti, a da to manje treba tražiti od učenika.

3. Takav plan studija mora biti svjestan da njegov zadatak nije to da formira nove suradnike za teološko istraživanje; trebalo bi već jednom biti jasno da teologija namijenjena pastoralnom radniku nije jednostavno primitivizirana »znanstvena« teologija, iznuđena ograničenim misaonim i vremenskim mogućnostima slušača, nego osebujan način didaktičkog priopćavanja vjere onima koji će je naviještati i koji će za nju svjedočiti. Plan studija trebao bi odvažno, sa svom triježnošću, voditi računa o tome da se redovitim teološkim tečajem niko ne može osposobiti ni za sve osnovne oblike suvremenog apostolskog rada.

Ova je spoznaja u drugim zvanjima našega doba već odavno po sebi razumljiva stvar, a nju bi i teologija morala uzeti u obzir, i to ne samo silom prilika »in obliquo« tu i tamo nego bi je morala načelno unaprijed uvesti u svoj plan. Da objasnim: svatko zna da čak i vrlo dobar liječnik opće prakse nije još nikakav kirurg; liječnik opće prakse šalje pacijente u kliniku i ne smatra da mu je time umanjena čast ili kompromitirana sposobnost. Ima financijskih problema koje ne može riješiti ni najvještiji odvjetnik, pa šalje stranku k specijalisti. O ovakvim neizbježnim pojavama današnjeg života vodi računa i izobrazba, bilo tako da poslije završenog osnovnog tečaja zahtijeva specijalnu izobrazbu ili tako da se od početka daje višestruka izobrazba.

Samo se još u teologiji s blaženim optimizmom zastupa mišljenje: tko je dobio normalnu teološku izobrazbu, ista za sve, taj je barem uglavnom i općenito, dovoljno izobražen zapravo za sve vrste pastoralnog rada (izuzev više akademske karijere).

No da li je taj optimizam nedvojbeno opravdan? Kapelan, recimo, mora biti sveopći stručnjak: on mora znati držati katehizaciju (dok učitelji u školama kojih nastava nije teža od njegove, i koji se samo za nju osposobljuju isto toliko vremena koliko i kapelan za svoju, ne trebaju biti sposobni ni za što drugo); on mora znati propovijedati (naravno, jer se misli da je to po prilici isto što i katehizacija); mora biti upućen u duhovno vodstvo u ispovjedaonici; mora znati misionarski djelovati među našim suvremenicima koji ne vjeruju (jer tko će to činiti ako ne on? Ili: zar to ne spada među obaveze svećenika); on mora poznavati umijeće rukovođenja s odraslima (on, naime, upravlja društvima mladih itd.); specijalist je u vođenju crkvene administra-

cije; treba razumjeti mentalitet naroda i suptilne probleme inteligencije. Sve je to on naučio za vrijeme svojih studija koji su bili isti za sve. Doista, trebali bismo se i čuditi da stvari ipak nekako napreduju.

A zar ne bi bilo bolje objasniti svećeniku da kao pojedinac ne treba biti sposoban za sve i sva, nego samo za ono što treba vršiti kao pastoralni radnik (uostalom, laik pristupajući svećeniku želi da ne izlazi iz svoje kompetencije); da je, dakle, sasvim normalno da mnoge osobe koje susreće u pastoralnom radu pošalje k »specijalistu« i da time njegova čast nije umanjena? Kad bi takvo uvjerenje i takva praksa postali po sebi jasna stvar, zar ne bismo tada mogli jasnije razlikovati između onoga što sačinjava izobrazbu *specijalista*, u kojoj svatko dobiva svoju vlastitu izobrazbu, a ne svaštarsku? Kad bismo to postigli, vjerojatno bismo pronašli takvu *osnovnu izobrazbu* za svećenike i pastoralne radnike koja bi kvantitativno bila ograničena, ali bi kvalitativno bila duboka, tako da bi zadovoljila potrebe uspješnog suvremenog apostolata. Tada bi se pokazala i ozbiljnost potrebe za »specijaliziranim pastoralnim radnicima«, (kojih bi broj bio određen prema zahtjevima), kao što je to slučaj i u drugim zvanjima. Jer urgentnost takvih specijaliziranih pastoralnih radnika i njihove specijalne izobrazbe ne bi više bila obeskrepljena dojmom da na koncu konca svaki svećenik, zahvaljujući općoj izobrazbi što ju je primio, može ispuniti ono što se u praksi traži.

Naravno, primjena ovog načela u praksi dovela bi do mnogih promjena u organizaciji pastoralnog rada u velikim gradovima, o čemu sada ne želimo opširnije govoriti. Sve u svemu: danas je i pastoralni rad toliko diferenciran da ne može svatko činiti sve. O ovoj bi činjenici trebalo unaprijed voditi računa pri određivanju strukture izobrazbe. U tom slučaju opći pastoralni radnik (tj. onaj koji nije specijalist) ne bi bio sposoban za sve, ali bi ono za što mora biti sposoban činio zaista kako treba.

4. Prije smo rekli (str. XX) da je u sebi, s čisto načelnog stanovišta, sasvim sporedno pitanje da li bi se specijalna znanstvena izobrazba teološkog istraživača imala nadovezivati na opću pastoralnu izobrazbu ili bi od početka imala ići svojim vlastitim putem usporedo s normalnim teološkim tečajem. U svakom slučaju, ova znanstvena teološka izobrazba mora postojati. Ne samo zato što i profesori teologije i teološka znanost spadaju među neizbježiva zla ovoga svijeta, nego i zato što pastoralna izobrazba studenata teologije pretpostavlja da se profesori intenzivnije spremaju za znanstveni rad, i napokon zato što i u praktičnom pastoralnom radu mora biti pastoralnih stručnjaka i specijalista, kojih djelatnost pretpostavlja znanstvenu izobrazbu koja bi se davala na tom specijalnom znanstvenom tečaju. S ovog razloga, a i zato da bi se znanstveno nadaren student teologije (ali samo takav mogao i s takvom specijalnom izobrazbom »nešto započeti« u pastoralnoj praksi, preporučujemo da se stvore dva različita tipa izobrazbe: pastoralni i znanstveni.

Time nas naša razmišljanja dovode do takvog poimanja teološkog studija koji je veoma blizu organizaciji nastave u velikim redovničkim zajednicama. Kod njih je postojala i još uvijek postoji takva dvostruka usmjerenost teološkog studija. Trebalo bi dakle obnoviti jednu

staru tradiciju. Ali pri tome bi trebalo obratiti pažnju na dvije stvari: trebamo imati odvažnosti da izradimo plan za jedan *bitno* pastoralni tečaj. Čini mi se da je takav tečaj tamo gdje već postoji gotovo sasvim izgubio svoju vlastitu fizionomiju, jer se — pod izlikom da trebamo »obrazovanih« apostola s akademskim znanjem — previše upriličio znanstvenoj teologiji. Osim toga, često se takav tečaj shvaćao kao tečaj za manje nadarene studente. Naravno, ima razlike u sposobnostima, kao i u svemu drugome. Razumljivo je također da u znanstvenom tečaju trebaju biti samo sposobniji studenti (i u kvantitativnom smislu). Ali ta kvantitativna razlika u sposobnostima ne opravdava razliku u izobrazbi, kao što ni dva različita tečaja u medicini ne postoje zbog toga što ima sposobnijih i manje sposobnih studenata medicine.

Ova dva tečaja razlikuju se samo po cilju izobrazbe.

Stoga bi bilo vrlo pametno kad bi »čisto« pastoralni tečaj pohađali i izuzetno nadareni studenti. Kad bi teološki tečaj pastoralnog smjera bio zaista pastoralan, a ne samo neka znanstvena teologija prilagođena intelektualnom nivou manje nadarenih studenata, tada se sposobniji student ne bi osjećao okrnjenim u svojoj vrijednosti što pohađa takav tečaj, premda bi vidio da manje sposoban »drži korak« s njim. Štoviše, bilo bi vrlo korisno da studenti dobiju dojam (pod uvjetom da on odgovara činjenicama) kako »pastoralni« tečaj u više pogleda ponešto nadmašuje »znanstveni«, ako ne baš znanstvenom refleksijom, a ono barem životnim produbljivanjem poruke Evanđelja.

5. Trebalo bi također postaviti pitanje što treba poduzeti da se teologija i duhovni život odnosno teološka nastava i osobna izgradnja ujedine još više negoli do sada kako bi bile pristupačnije čovjeku — svećeniku. Ne u tom smislu da bi predavanje trebalo biti neka vrst propovijedi a sala za predavanje nekakva kapela. No, među svim je znanostima teologija ona koja upravo kao znanost najviše iziskuje životno sudjelovanje subjekta (tako se uvijek izlagala i shvaćala). Međutim, teologija i mlađih i starijih studenata često je gotovo potpunoma nepobožna (ne baš zbog subjektivnih razloga, nego zbog one teologije kakvu primaju), a pobožnost u sjemeništima gotovo je sasvim neteološka. Pastoralno usmjerena teologija koja bi imala odvažnosti da odbaci poneki »znanstveni« balast našla bi se u mogućnosti da ostvari spomenuto jedinstvo. U njoj bi, naime, student teologije raspolagao s više vremena za osobnu duhovnu asimilaciju onoga što je čuo.

6. Onaj tko je ispravno shvatio sve što smo do sada rekli neće iznesenim mislima i prijedlozima suprostaviti teški prigovor i zamjerku da sve to vodi k popušanju u intelektualnim zahtjevima i u »znanstvenom nivou« suvremene teološke izobrazbe studenata.

Tko poteže ovakav prigovor, neka razmisli o slijedećem:

a) Treba razlikovati između idealnog nivoa na papiru, odnosno onoga što ga profesor želi postići, i onoga što se stvarno može postići imajući u vidu intelektualni kapacitet slušača. Nema nikakve koristi od toga da se nastavni plan organizira s obzirom na idealni nivo ako stvarni nivo bitno zaostaje za njim.

b) Takav bi pastoralno usmjereni teološki tečaj zahtijevao da predavanja profesora budu ne na nižem, nego na višem nivou. Jer, današnja

naša teologija (kao i profesorova) nije daleko od života, beskrvna i ne-moćna da dade izobrazbu zato što profesor posjeduje previše »znanosti« nego zato jer je ima premalo. Hoću reći: on prakticira formalno-skolastičku ili historizirajuću učenost, koju, dakako, mora posjedovati, ali je ne nadilazi niti ulazi u pitanja što ih religiozan čovjek i naše doba postavlja o samoj stvari; on je samo nadlijeće učenim govorom.

c) Zahtjev da profesor bude na višem znanstvenom nivou ne znači da svoje slušače u pastoralnom tečaju mora voditi istim putovima kojima je i sam išao i da treba tražiti od njih iste napore koje je sam ulagao. Savršeno je moguće uputiti nekoga kako da se pravilno koristi kućom a da se ne zahtijeva da je i sam zna izgraditi ili da barem studira arhitekturu. Naravno, gledajući apstraktno, najidealnije bi bilo kad bi se moglo nekoga izobraziti u isti mah za teološkog istraživača i pastoralnog radnika, tako da jedna djelatnost podržava drugu i da je oživljava. Takav bi nivo bio viši od onoga za kojim ide naš pastoralno usmjereni teološki tečaj. Ali ako se ispostavi (a to se doista ispostavilo) da se taj »ideal« izrodio u takvo stanje u kojemu kod većine studenata teologije — zbog ograničenog vremena, zbog činjenične situacije u nadarenosti i zbog tipološke promjene u sposobnostima — jedan cilj ometa i ne unapređuje drugi, tj. kada se »znanost« ne postiže, a težnja za njom ometa i ugrožava izobrazbu za pravog pastoralnog radnika, onda je idealnije *in concreto* da ne budemo preveliki idealisti, nego da znamo što hoćemo, kako se ne bi dogodilo da trčeći za svim zečevima ne uhvatimo ni jednoga.

Nema razloga da strahujemo da će mladi studenti teologije s pastoralnom izobrazbom dobiti kompleks maje vrijednosti prema kolegama sa znanstvenom izobrazbom ili da će ih narod smatrati nekakvim nižerazrednim klerom. Takve brige počivaju na sociološkom mentalitetu i senzibilitetu koji je upravo danas u nestajanju: ni u Americi ni u Rusiji visokokvalificirani radnik ne smatra da se nalazi na nižoj socijalnoj ljestvici od profesora. A ni kod nas liječnik opće prakse koji poznaje svoj posao nema takvih kompleksa prema liječniku istraživaču i prema specijalistu; najvažnije je koliko je tko marljiv na svom području.

7. Do sada nismo htjeli zaći u pitanje kakav je odnos između ovdje iznesenih misli i nastojanja koja su javila oko 1930. godine pod lozinkom »navjestiteljska teologija« (kerigmatička). Ova nastojanja do sada nisu imala vidljiva uspjeha. A to nije trebalo ni očekivati. Za takve stvari potrebno je mnogo vremena. Možda je jači utjecaj navjestiteljske teologije izostao i zbog toga što su njeni pobornici odviše nastojali da podupru svoju namjeru takvim znanstveno-teoretskim pogledima koji su zaista bili vrlo problematični. Zaista se ne može reći da postoje dvije teologije koje se međusobno tako radikalno razlikuju kako su to tvrdili Lotz i Lakner.

A ako se to već tvrdi, ako se dakle naglašava da svaka teologija, ukoliko želi ostati vjerna svojoj biti, mora početi od navješćivanja Riječi i k njoj težiti, da mora biti »sveta« znanost koja stoji u službi spase-nja, ipak se nije smjelo tako nespretno previdjeti da je autentična i osnovna težnja nekadašnje teologije bila ispravna.

Istina je da se teologija kao faktor izobrazbe budućih svećenika bez sumnje može prakticirati kao do sada. Istina je i to da teološka praksa mora jasnije negoli do sada paziti na cilj izobrazbe. Nema sumnje da treba skratiti put od znanosti do života (kako kaže Schmaus), da treba naći odvažnosti da napustimo enciklopedijsku znanstvenost u teologiji koja budućim pastoralnim radnicima govori »de omni re scibili« i da se moramo zauzeti za teologiju u kojoj se bitno sa svom jasnoćom i točnošću razumije i produbljuje kako bi postalo životnom svojnom, a ne da se jednom zauvijek nabuba, napola shvati i umrtvi u dotrajaloj školskoj pojmovnosti. Naravno, teoretski nitko ne poriče ovaj ideal. Ali došlo je vrijeme da uvidimo, kako je razmak između stvarnosti i ideala postao tako velik da bi bezuvjetno bilo potrebno poduzeti nove i svjesne korake da se taj razmak smanji. Da takvo nastojanje nije u raskoraku, nego da je, naprotiv, u skladu s načelima Crkve o izobrazbi svećenika, o tome se može pročitati mnogo korisnih stranica od Laknera. Inače, morao bih otići predaleko kad bih htio točnije pokazati u čemu se teoretski i praktično slažu prijedlozi »navjestske teologije« i moji ovdje a u čemu se razlikuju.

8. U cijeloj ovoj problematici »juridički« element, službene norme itd. nisu ni alfa ni omega. Odnosi koji se određuju zakonima studija, raspored struka, raspored sati itd. mogu ili sprečavati ili unapređivati živu teologiju. Ali duh koji daje život mora doći s druge strane. Zato svime ovime što smo do sada rekli nipošto ne želimo tvrditi da ovaj duh posvuda nedostaje. Trebalo bi posebno ispitati da li i u kojoj mjeri crkveno školsko zakonodavstvo u vezi s onim studentima teologije koji ne žele postići nikakav akademski stupanj (ovdje se naime radi samo o takvoj izobrazbi) predstavlja neku zapreku našim željama. Vjerojatno ne predstavlja nikakvu: možda bi trebalo promijeniti samo ono čime se u stvari ispunjuju forme toga zakonodavstva. Možda bi u ovoj stvari biskupska sjemeništa i privatni studij mnogih redovničkih zajednica i kongregacije mogli odigrati vrlo važnu ulogu. Oni imaju više mogućnosti da poduzmu nešto novo jer su zakonski manje vezani i jer mogu u manjem krugu lakše i s manje rizika barem jedanput isprobati takva iskustva. U svakom slučaju, oni bi svoj ponos trebali realizirati u pravcu koji ne ide za tim da novi teološki tečaj bude što sličniji današnjem sveučilištu.

SUMMARIUM

Alicui hic articulus antiquatus videbitur, at non recte iudicaret. Agit quidem de recognoscendis studiis theologicis, et quidem ante omnia pro sacerdotibus pastoralis labori deditis. Auctor censet necessarios duos cursus: pastoralis unus, scientifico-theologicus alter. Ad pastorem cursus quod attinet: studentes exonerandi sunt a disciplinis quae pro pastoralis activitate allum vel vix aliquem effectum habent; theologia tradenda semper ut aliquod totum, quod in singulis partibus praesens esse debet; profunda penetratio doctrinae necessaria est ut illa pro praedicatione materia utilis hauriri queat; sacerdos tamen semper sciat sibi necessarium fore ad »specialistas« — theologos confugiendi; spiritualis vita, theologice fundata, semper alenda. — Rationes, quae ab auctore adducuntur, dignae sunt quae etiam hodie, postquam Ecclesia hos duos cursus in legislationem introduxit, a lectoribus legantur et cum fructu assimilentur.